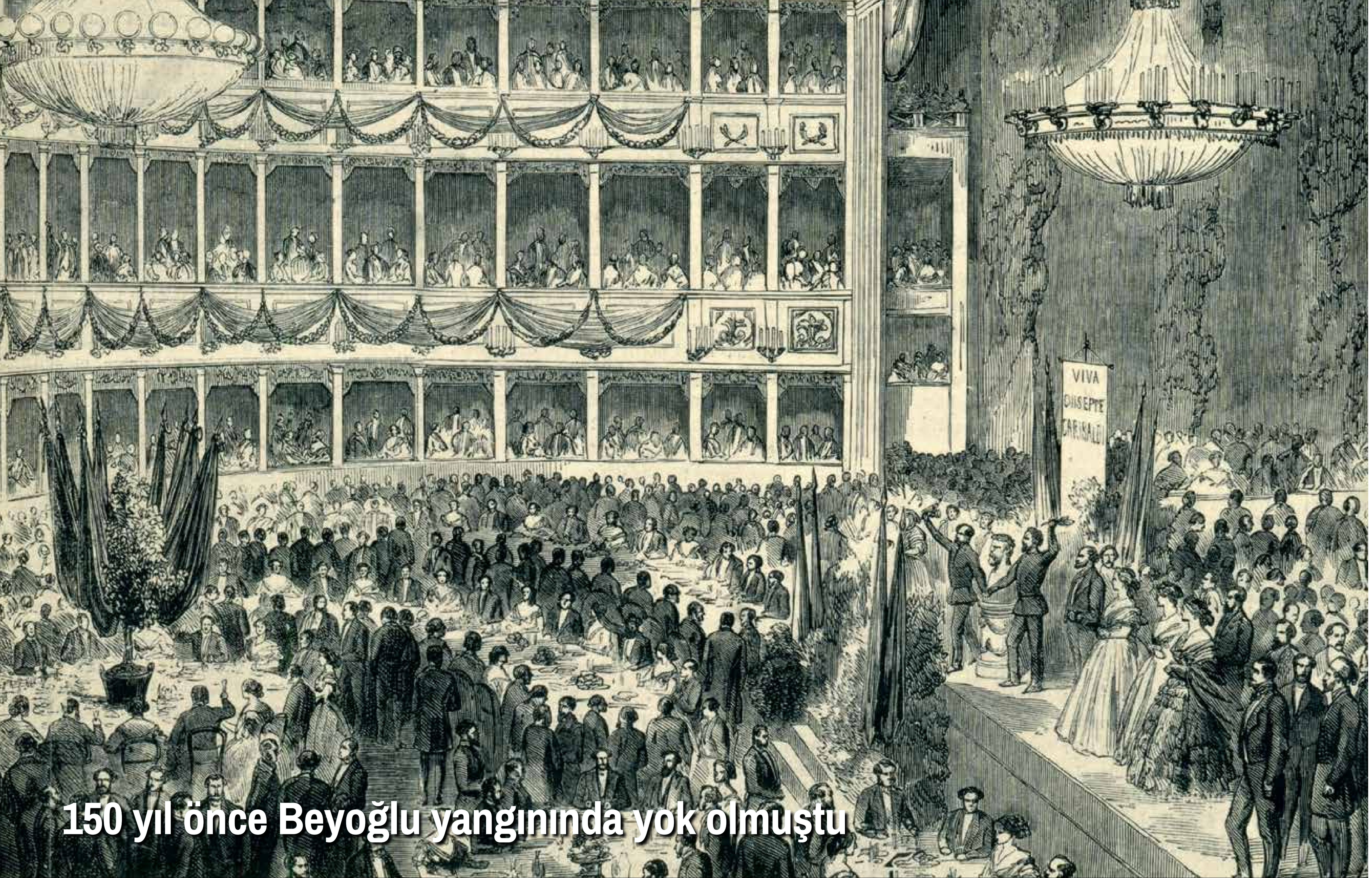

150 yıl önce Beyoğlu yangınında yok olmuştu

Yitip giden efsane: Naum Tiyatrosu

Naum Tiyatrosu'nda Garibaldi şenlikleri, 19 Nisan 1862.

L'ILLUSTRATION DERGİSİNDEN

İstanbul'un en eski tiyatro ve opera binalarından biri olan Naum Tiyatrosu 1870 yılındaki büyük Beyoğlu yangınında yok olmuştu. Tiyatro ve İtalyan operasının önemli örneklerinin sahnelendiği Naum Tiyatrosu, Osmanlı modernleşmesinin simgelerinden biriydi ve Türk tiyatro tarihi içinde özel bir yere sahipti.

Emre Aracı
bilgi@atlastarih.com

Naum Tiyatrosu tam 150 sene önce çıkan büyük Beyoğlu yangınında yok oldu. Dünya gazeteleri bu olayı ve İstanbul'un bundan böyle bir İtalyan operasından mahrum kaldığını haber yaptılar. Yok olan tiyatronun tarihçesi seneler sonra kitap ve makalelere konu oldu. Tiyatronun yerinde bugün Çiçek Pasajı olarak bilinen ve zamanının şık bir alışveriş merkezi olarak inşa edilen "Passage des Fleurs" yükseldi. Kapısına tiyatro anısına siyah mermerden bir plaket çakıldı. Üzerine "Bu binanın yerinde 1840-1870 yılları arasında Naum Tiyatrosu vardı. Yaptıran / Founder: Naum Duhani" yazıldı. Zaman içerisinde kimileri bu mermer kitabenin üzerine reklam etiketleri yapıştırdılar.

Gerçi tiyatronun hatırası sessiz sedasız hemen bitişiğindeki Sahne Sokak'ın adında da yaşıyordu. Ama işin doğrusu İstiklal Caddesi'nde nehir gibi akan insan seli arasında akıntıya kapılmışçasına sürüklenirken, yitik binaların cephesinde onların geçmişlerini okuyan medyumlar gibi hayallerinde o sisli mizansenleri canlandırabilen tek tük kişiye →

gülümsemenin haricinde, Naum Tiyatrosu çoktan unutulup gitmiş, hakkındaki kitapların baskısı gibi buna hassas nesiller de ya tükenmiş, ya da sesleri pek duyulmaz olmuştu.

Oysa yeni tiyatro geçirmiş olduğu bir yangının ardından İngiliz mimar William James Smith tarafından Avrupa tiyatrolarından farksız kâgir bir bina olarak 1848'de inşa edildiğinde yerel *Journal de Constantinople* gazetesinde yer alan tasvirlere bakılırsa pek de görkemliydi. Salon oldukça genişti; beyaz zemin üzerine papier-mâché tekniği kullanılarak yerleştirilen altın varak süslemeler, fresklerle boyanmış tavanın etrafında ünlü bestecilerin madalyon biçiminde çerçeveli ve asıllarına çok benzeyen portre resimlerini betimlemekteydi.

Macbeth operasıyla açıldı

Tavanın ortasından aşağı doğru inen ve üzerinde 42 mum bulunan, Londra'da imal edildiği söylenen muhteşem bir kristal avize göze çarpmaktaydı. Kat localar hoş oldukları kadar, her türlü ihtiyaca cevap verecek konforlu şekilde düzenlenmişti; içerileri parlak kırmızı kumaşlarla döşenmiş, altın sarısı renkte, dökme demirlerle birbirinden ayrılmıştı ve ipek perdeleri vardı. Yeni tiyatroda ayrıca Sultan Abdülmecit'in de görkemli bir saltanat locası bulunmaktaydı. Tiyatro 4 Kasım 1848'de Verdi'nin *Macbeth* operasıyla açıldı, ama Naum Tiyatrosu 1840'ların başından beri Halepli Naum Duhani ailesinin arsasında faaliyetini sürdürmekteydi. Zaman içerisinde Michael ve Joseph Naum kardeşler idareyi de ele alacaklardı.

O 4 Kasım akşamı İstanbul'daki temsili Angelo Mariani idare ediyordu. Mariani hiç de sıradan bir şef değildi. İki sezon İstanbul'da kaldıktan sonra İtalya'ya dönüşünde Verdi'yle yakınlık kuracak, ama arası açıldıktan sonra bu defa Wagner operalarını Alpler'in güneyinde idare eden ilk İtalyan şef olarak tarihe geçecekti. Hatta *Lohengrin* 1 Kasım 1871'de Mariani idaresinde Bologna'da sahnelendiği zaman seyirciler arasında bulunan Hans von Bülow'dan büyük övgü almış, haber Wagner'e ulaşınca da besteci imzalı bir fotoğrafının üzerine "Evviva Mariani!!!" (Çok yaşa Mariani) yazarak İtalyan şefe yollamıştı.

Naum tiyatrosu 4 Kasım 1848'de Verdi'nin *Macbeth* operasıyla açıldı. Tiyatroda Sultan Abdülmecit'in özel locası da vardı.

Wagner'den böyle bir iltifat almak bile başlı başına bir olaydı. O devirde İstanbul seyircisinin haliyle bu gelecekten haberi olamazdı, ama ne acıklıydı ki bir buçuk asır sonra da bu devrin seyircisinin, ya da sanatçısının o geçmişten de pek bir haberi olmayacaktı. Daha kimler girmemişti ki o tiyatronun kapısından içeri; o *Macbeth* temsilinde seyirciler arasında bulunan Giuseppe Donizetti İtalya'ya yolladığı 7 Aralık 1848 tarihli mektubunda, "yeni tiyatronun açılışı muhteşem bir başarıydı" diye yazmış ve başrollerdeki soprano Giuseppina Vilmot-Medori'nin bariton Battista Bencich ile birlikte Pera halkını o gece nasıl da coşturduğundan bahsetmişti. İki yıl sonra ise o kapıdan içeri bu defa dünya çapında bir yazar girecekti.

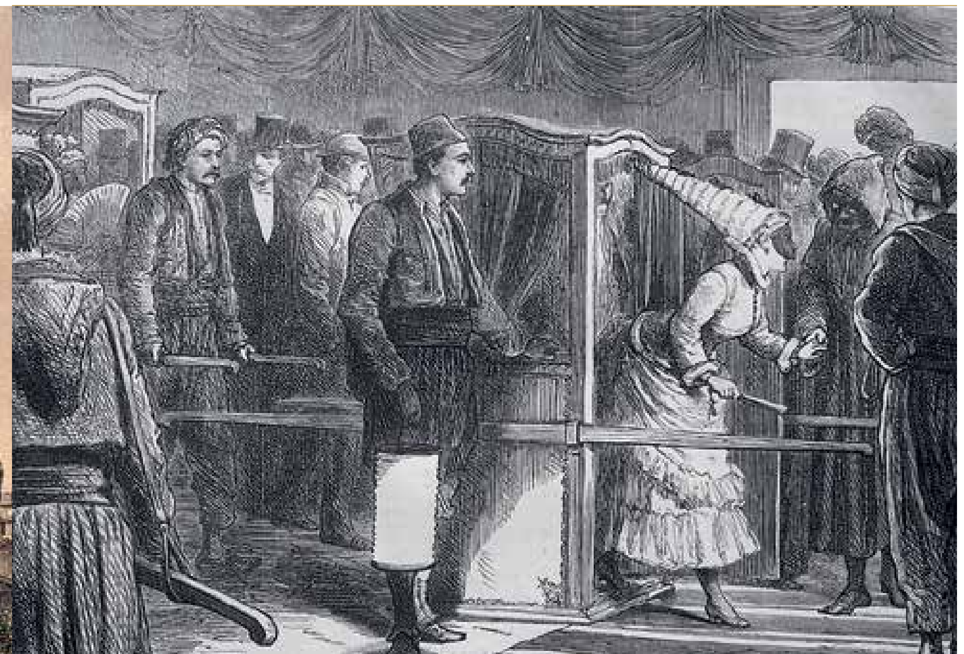
Flaubert'in İstanbul ziyareti

13 Kasım 1850 sabahı Tophane rıhtımı önüne demir atan Avusturya Lloyd gemisi Asia'nın yolcuları arasında Fransız romancı Gustave Flaubert de vardı. Fotoğrafçı dostu Maxime du Camp'la birlikte Mısır, Suriye ve Filistin'i gezdikten sonra İzmir'e uğrayarak Efes ve civarını dolaşan Flaubert, kolera salgınına karşı bir süre karantina altında tutulduktan sonra vardığı Osmanlı başkentinde uzun zaman çölde dolaşmanın ardından, yabancılaştığı şehir hayatına duyduğu stresi hissetmişti ilk olarak. Flaubert'in İstanbul'a dair gözlemleri bu kozmopolit şehirden annesine yazdığı mektuplarında bol miktarda yer aldı.

Paris'te olduğu gibi kendisini insanlar arasında ezilir bir halde bulmuştu. İranlı, Hintli, Amerikalı →

Jean Brindesi'nin fırçasından 1850'lerde Pera. Karşı cephede tarihi yarımada görünüyor (altta). Fransız romancı Gustave Flaubert (karşı sayfada üstte).

19'uncu yüzyıl ortalarında Beyoğlu'nda tiyatro veya bir başka gösteriye katılanların tahtırevanla götürülmesi (üstte). 1869'daki ziyaretinde üç kez Naum Tiyatrosu'nda opera izleyen Galler Prensi Edward, Abdullah Biraderler tarafından çekilen fotoğrafında (sağda).

ANDANTE DERGİSİ, HAZİRAN 2020 SAYISINDAN

ve İngiliz olsun, sokaklarda yabancılarla omuz omuza dolaşmaktaydı. “Paris kadar büyük bir şehir ve Caudebec’teki Seine’den daha büyük bir liman ve içinde de Le Havre ve Marsilya limanlarındakilerin toplamından daha fazla gemi olduğunu düşün” diyordu annesine ve şöyle devam ediyordu: “Şehrin içinde, gerçekte içleri mezarlık olan ormanlar düşün. Bazı mahalleler Rouen’in eski sokaklarını hatırlatıyor, bazıları da kuzu otlağına benziyor. Sanki tepeye doğru yükselen bir amfitiyatro içinde harabeler, pazarlar, çarşılar, camiler, birbirine geçen üç deniz ve uzaklarda yükselen tepeleri karlı dağlar.” Galata Kulesi’nin tepesine tırmanmış ve oradan bütün şehri doyasıya seyretmişti. Gerçi İstanbul’un saraylarından ziyade kırsal alanlar ve mezarlıkları ilgisini çekmişti. O sırada İstanbul’da görev yapan Fransız elçisi General Jacques Aupick kendisine büyük yakınlık göstermişti. Aupick Fransız edebiyat tarihine Charles Baudelaire’in üvey babası olarak geçecekti.

Flaubert, Naum Tiyatrosu’nda

Flaubert İstanbul’dayken Naum Tiyatrosu’nda Angelo Mariani idaresinde Gaetano Donizetti’nin *Lucia di Lammermoor* operası sahnelenmekteydi. Tiyatroda başarıyla verilmekte olan Lucia’dan Flaubert annesine de bahsetti ve Galata Kulesi’ne çıktığı, Pera’daki mezarlığı dolaştığı aynı günün akşamında tiyatronun kapısından içeri girerek İstanbul’da bu en meşhur Donizetti operasını dünya çapında bir şefin yorumundan izledi. “Doğu medenileşiyor” diye yazdı. Belli ki batı kültürünün, opera dahil, her haliyle doğuya bu şekilde sirayet ediyor olmasından pek de hoşnut değildi. Esasında Sir Walter Scott’un *The Bride of Lammermoor* romanından librettosunu Salvatore Cammarano’nun hazırladığı Donizetti’nin bu meşhur operası enteresan bir talihle Flaubert’in sanatında da hiç beklenmedik bir şekilde yer bulacaktı. Zira altı sene sonra kendisini dünya literatürüne geçirecek olan ve o devir mahkeme davalarına rağmen, bugün dünya klasikleri arasına giren *Madame Bovary* romanını yazarken *Lucia di Lammermoor* operasını Flaubert kitabının 15’inci bölümünde hikâyenin bir parçası olarak kurgulayacaktı. Romanla opera librettosu yer yer iç içe girerken, operada Lucia ile Edgar arasındaki imkânsız aşk, Flaubert’in kahramanları Emma Bovary ile Léon Dupuis arasındaki gizli birlikteliği sembolize ediyordu. Operanın estetik nüvesi romanın kurgusuna tam bir ağ gibi örülmüştü.

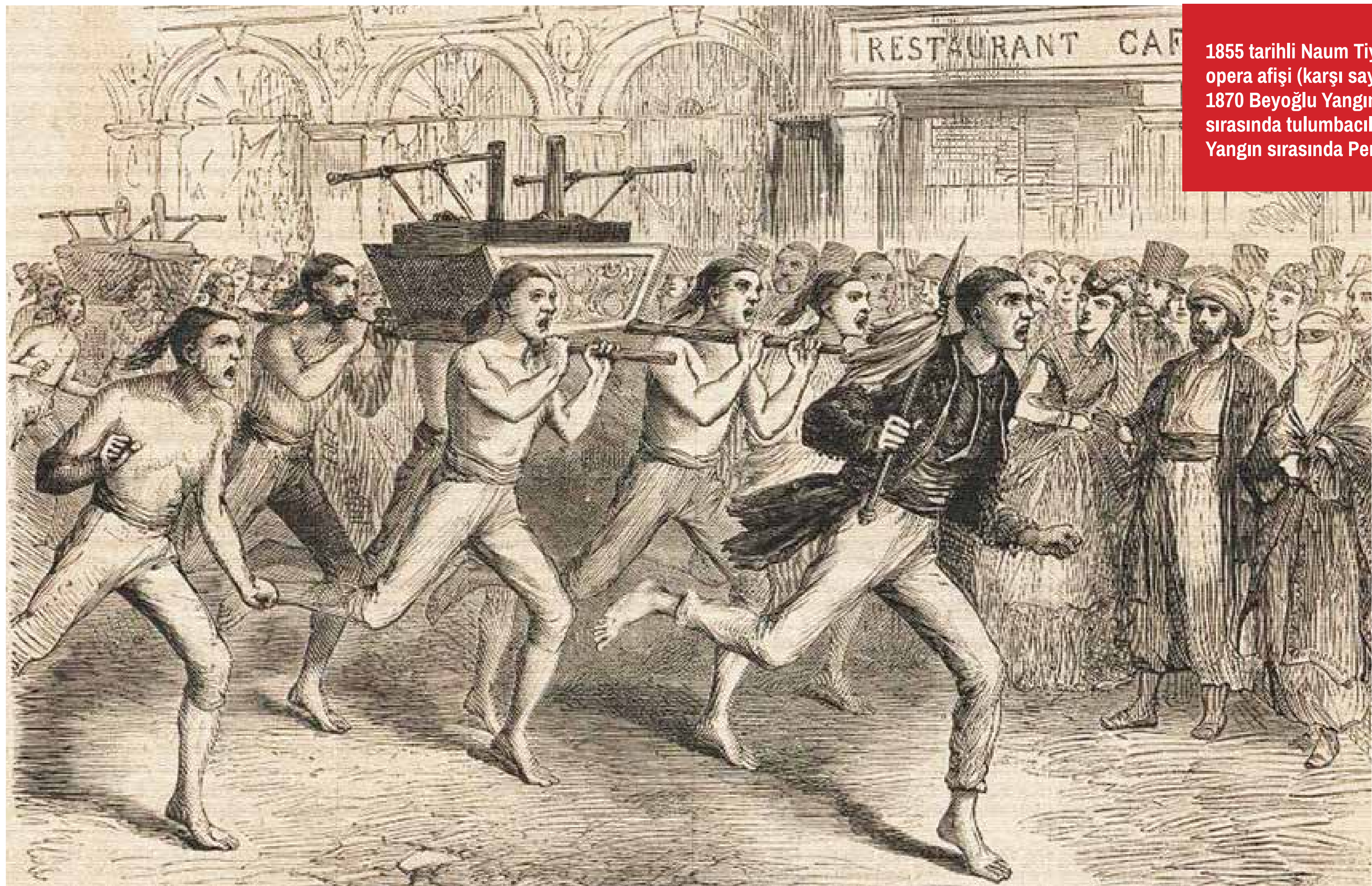
Gerçi Flaubert romanında Emma Bovary’nin izlediği *Lucia di Lammermoor* temsilini Rouen Operası’nda kurgulamıştı, ama eserini kaleme alırken İstanbul’un Naum Tiyatrosu’nda seyrettiği temsili de muhakkak hatırlamış olmalıydı. İstanbul’da kaldığı beş hafta süresince Flaubert Naum Tiyatrosu’nda sahnelenen *Le Triomphe de l’Amour* (Aşkın Zaferi) adlı bir de baleye de gitti. Fransız şair Jean-Baptiste Rousseau’nun (1671-1741) aynı isimli şiiri üzerine kurgulanan, müzikleri Guatelli’nin hazırladığı ve çocukların rol aldığı bir tür hafif eğlence olarak sahnelenen *Triomphe de l’Amour*, annesine yazdığı 4 Aralık 1850 tarihli mektuba bakılırsa, Fransız yazar tarafından bir hayli gülünç bulunmuştu: “Dün akşam tiyatrodaki bir bale temsilinde gülmekten öldüm: *Le Triomphe de l’Amour*. Dansözler halkın gözü önünde çılgın bir kankan yaptılar. Bunu çok büyük bir sanatmış gibi gören yüksek sosyete bolca alkışladı. İyi paşalar bile getirilmişlerdi. Aşkı temsil eden küçük kızlar ellerindeki okları atıyorlardı ve tanrı Pan jartiyerli bir kadife pantolon giymişti. Çok iyiydi.”

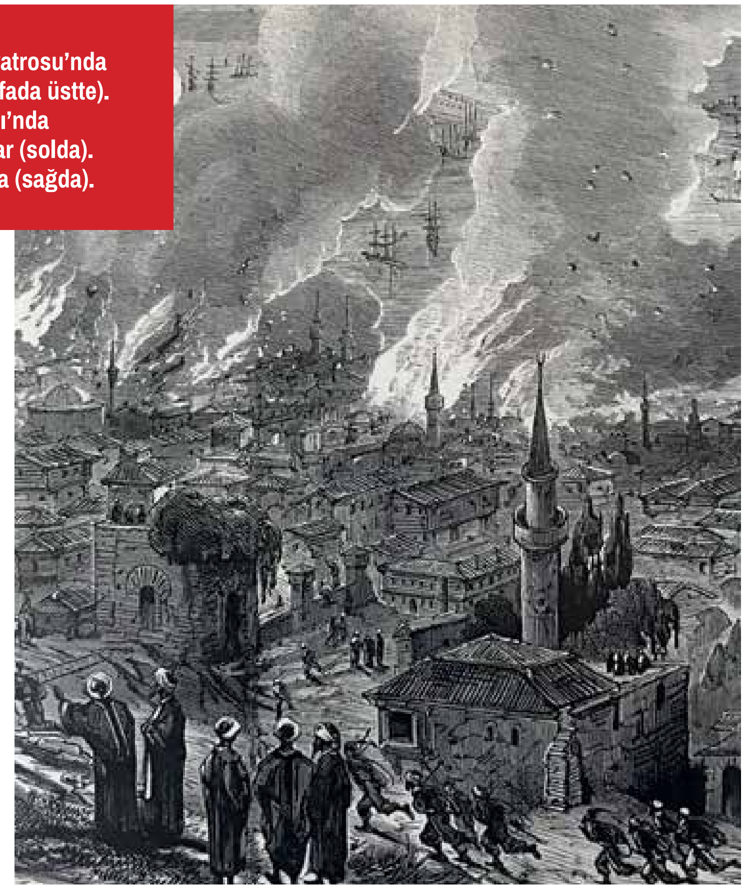
Avusturya İmparatoru Franz Joseph , Galler Prensi Edward, yazar Gustave Flaubert Naum Tiyatrosu’na konuk oldular.

Sultanın evsahipliğinde opera

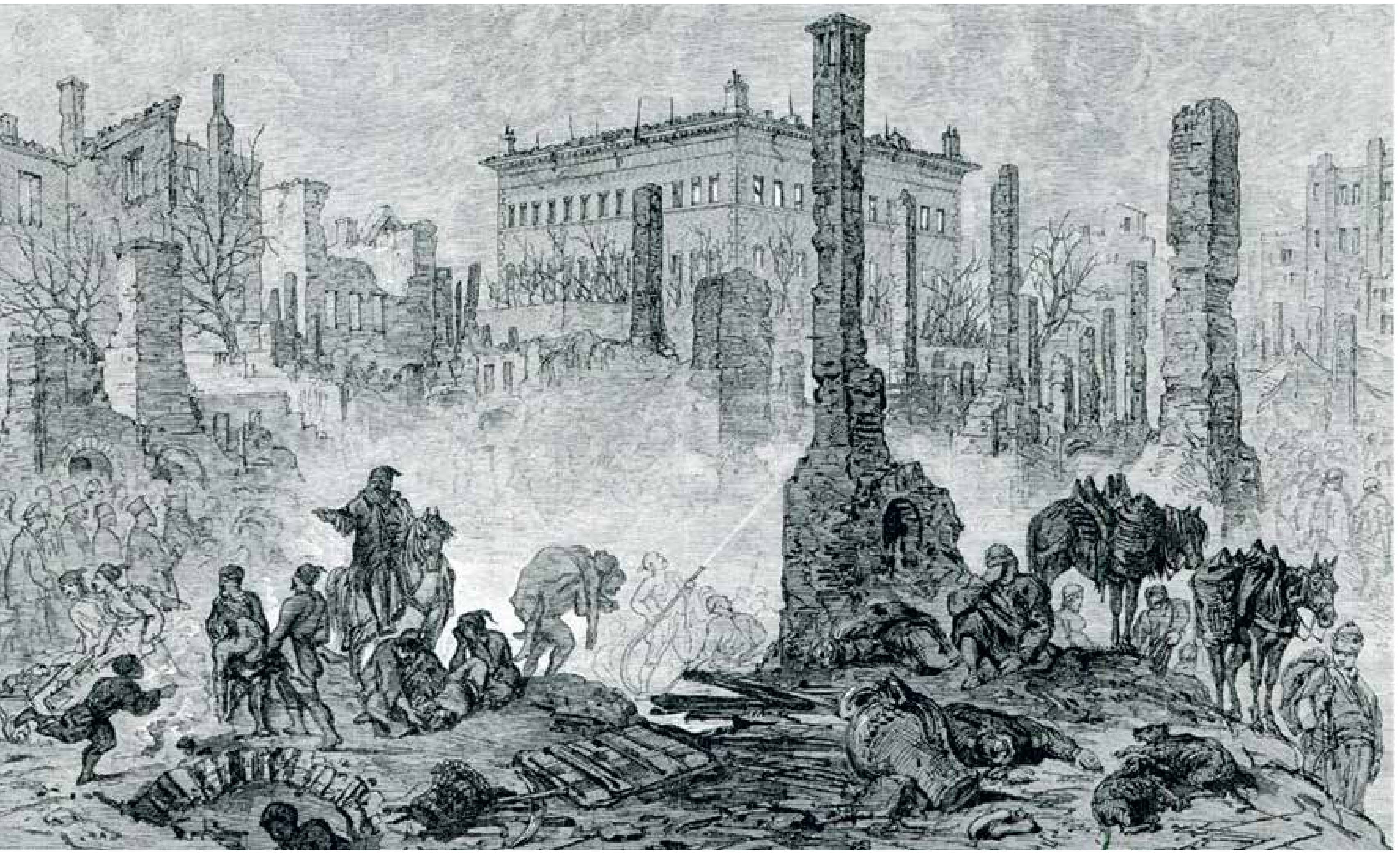
Naum Tiyatrosu’ndan sadece yazarlar, opera yıldızları ve önemli şefler değil, Pablo de Sarasate ve Henryk Wieniawski gibi meşhur virtüozlar da geçti. Wieniawski 1869’da İstanbul’a geldiğinde Dolmabahçe Sarayı’nda Sultan Abdülaziz huzurunda bir resital vermiş ve Naum Tiyatrosu’nun sahnesinde Mendelssohn’un *Mi Minör Keman Konçertosu*’nu çalmıştı. Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz’in de operalar izlediği tiyatroda zaman zaman yabancı hükümdarlar da özel temsillerde ağırlanıyorlardı. Avusturya imparatoru Franz Joseph gibi, burada, istikbalin İngiltere kralı VII. Edward, Galler Prensi olduğu yıllarda eşi Galler Prensesi’yle birlikte 1869 Nisan’ında temsiller izledi. Naum Tiyatrosu’nda 7 Nisan 1869 gecesi sahnelenen Meyerbeer’in *L’Africaine* operası Sultan Abdülaziz’in ev sahipliğinde gerçeklemişti.

Prensin maiyetinde bulunan Sir William Howard Russell o geceyi anılarında şöyle hatırlayacaktı: “Saraydaki yemekten sonra sultanın at arabaları geldi, beraberinde resmi üniformalı eşlikçileri [...] Sokaklar o kadar kalabalıktı ki, kortejin ilerlemesi zaman zaman güçleşiyordu ve camlarda kalabalık insan suratları beliriyordu. [...] Birinci katın ortasındaki saltanat locasına girince bütün salon ayağa kalktı ve her şey o kadar Avrupalıydı ki bir an İstanbul’da olduğumuza kendimizi inandırmamız için epey gayret sarf etmemiz gerekti.” Bu temsilden tam bir sene sonra, 5 Haziran 1870, Pazar günü, havanın da güzel olmasının etkisiyle, Pera halkının çoğu Boğaz →

1855 tarihli Naum Tiyatrosu’nda opera afişi (karşı sayfada üstte). 1870 Beyoğlu Yangını’nda sırasında tulumbacılar (solda). Yangın sırasında Pera (sağda).

L'Illustration **dergisinin 2 Temmuz 1870 tarihli sayısında Tepebaşı'ndan yangın enkazı, arka tarafta İngiltere Büyükelçiliği görünüyor (üstte). Naum Tiyatrosu'nun yerine inşa edilen Cité de Pera, sonraki adıyla Çiçek Pasajı (altta).**

kıyılarında sefa sürmekteydi. Bu güneşli ve sıcak günü rahatlatan, insanları bir nebze ferahlatan tek unsur ise kuzeydoğudan esen değişken ama kuvvetli rüzgârdı. Ancak öğleden sonra saat iki civarında bu ahenk bir anda Taksim'in altındaki Valide Çeşme semtinden yükselen dumanlarla bozuldu. Feridiye Sokak'ta Macar Riçini adında bir kimsenin kiracı olarak oturduğu ahşap evde yangın çıkmış ve rüzgârın da etkisiyle hızla beş altı kola ayrılarak yayılmaya başlamıştı. Su gibi akan alevler bir anda Tarlabaşı'nın tamamını sararak Grand Rue de Pera'ya doğru döndü. Tulumbacılar ise dev alevler karşısında her zaman olduğu gibi çaresiz kalmışlardı. Yangının ilerlemesini kesmek için bazı evler yıkılmaya çalışılmış ise de bu durum bir çözüm sağlamamıştı. Naum Tiyatrosu da ne yazık ki alevlerden kurtulamadı. Bütün o yılların hatıralarına ev sahipliği yapan, bir zamanlar nice hayallerin canlandığı o tiyatro, büyük bir kültür mirası bir anda yok olup gitti. Tiyatro binalarının tarihinde benzer trajediler açısından bu ne bir ilk ne de sondu ●